

ԻՆՆԵՐՈՐԿ ՏԱՐԻ

ՄՇԿ

Տարեկան գին 10 ռուբլ, կես տարվանը 6 ռուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպեկով:
Թիֆլիսում գրվում են միմյանց ներկայացրած մեջ:
Օտարադարձարարի դիմում են ուղղակի
Тифлис. Редакция «Мшак»

Խմբագրատեղի բաց է առաջտան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տոն օրերից):
Յայտարարության ընդունում է ամեն կերպով:
Յայտարարությունների համար կատարվում են
խրատարարության 2 կոպեկ:

ԲՈՒՍՈՒՅԶԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

Ուսուցական ժողովներ:—Ն, երբին տե ս ու թ ի Ն: Նամակ համախոց: Նամակ դարձից: Նամակ ներքին:—Արտարին տե ս ու թ ի Ն: Երթույս քաղաքի նկատմամբ: Գործերը: Անոյիս: Նամակ Թիֆլիսից: Արտաքին լուրեր:—Մշակիչ ծնողները:—Յայտարարություններ:

ՈՒՍՈՒՅԶԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

Մենք առաջարկում ենք այն անձինքներին, որոնք պետք է հաշվառեն ընդհանուր ուսուցչական ժողովներ և որոնց պարագլուխն է Վյատանի և Իմերեթի հայոց ուսումնարանների լեհական տեսուչը հետևաբար:

Թող ամեն մի ուսուցիչ գրաւոր կերպի յայտնէ այն, ինչ նա ասելու ունի իր աւարկայի մասին, թող ամեն մի ուսումնարանի վարչութիւնը նոյնպէս նշկարարէ իր ուսումնարանի կազմակերպութիւնը, աշակերտների և աշակերտուհիների քանակութիւնը, դասատուների թիւը, այն հակասող չափահասական պայմանները, որ նա նկատում է ուսումնարանի մէջ իր կարծիքները և այն, և այն, մի խօսքով, ի՞նչ դրութեան մէջն է ուսումնարանը և ի՞նչ ցանկալի է և կարելի է անել նրան բարւոքելու համար:

Նյայտնէ մի կողմից ուսուցիչները կը ցոյց տան թէ ինչ պրօգրամայով են անցնում աւարկան, իսկ իրանք ինչ պրօգրամայով կը ցանկանային անցնել և ի՞նչու, ինչ դասադրեր են գործածվում մեր ուսումնարաններում, միւս կողմից ուսումնարանների վարչութիւնները կը ծանօթացնեն թէ իրանց ուսումնարանների հետ և թէ նրանց պահանջների հետ:

Նյայտնէ հաւաքված տեղեկութիւնները, որոնք կարող են հեշտութեամբ հաւաքվել մինչև փետրվար ամիս, կարելի է ամեն աւարկային վերաբերեալ առանձին առանձին բուրբիկայի տակ տեղաւորել, փետրվարին և մարտին տպագրել և բաժանել մեր ուսուցիչներին:

Կրանով ամեն մի ուսուցչին

միջոց կը տրվի ծանօթանալ իր ընկերակիցների դասատուութեան եղանակի հետ, նրանց կարծիքների հետ, նա երկու երեք ամիս ժամանակ կունենայ խելքը դուրսը հաւաքելու և կշեւելու իր ընկերակիցների հայեացքները: Ըստ նոր միտք, նոր հայեացք կարող է ձեւել նրա գլխում: նա կը զայ ընդհանուր ժողովին, գիտնալով ինչ պետք է խօսվի, նա արդէն պատրաստվել է փնտելու համար: նա կարող է իր ընկերակիցների մի քանի հայացքները միանգամայն ջարդ ու փշուր անել: Նյայտնէ ուսուցչական ժողովները կազմավորելու բոլոր ուսուցիչների հաշիւները մի առ մի բերուց, որը, եթէ մինչև անգամ գործնականապէս կարելի լինի, շատ և շատ ժամանակ իզուր կը խել ամեն մի ուսուցիչ, որ հետաքրքրվում է ուսումնարանների գործով, նախապատրաստված կը լինի:

Կը յայտնվեն մեր ուսումնարանների պահանջները, միջոցները և այն և այն, ինքնբարտիքեան կը ստանանք մեր ուսումնարաններին վերաբերեալ և ստատիստիքական տեղեկութիւններ:

Մեզ կարող են ասել, որ դասաչափին զիրք կը դուրս գայ, դորա տպագրելու միջոցները որտեղից կը գտնվեն և այն, մի խօսքով առաջ կը բերվին միայն տեխնիկական արդէլքներ, որոնց առաջ առնել շատ հեշտ է: Մի թէ այսպիսի գործի համար մեր ուսումնարանները, որքան էլ խելք լինեն նրանք, պետք է ինչպէս 4—5 բուրբի, իսկ այդքանը շատ շատ էլ է:

Կեռ մինչև ամառը ժամանակ շատ ունենք, այս ժամանակամիջոցում կարող ենք մեծ գործ կատարել:

Մենք կառաջարկէինք այդ գրքի մէջ ամփոփել և այն մի քանի յօդուածները ուսումնարանների կազմակերպութեան և սրօգրամների մասին, որոնք տրպիւնցան վերջին ժամանակներում մեր մամուլը մէջ կը յիշեցնենք նոյնպէս, Մանկավարժական թերթի մեջից աւարուց թիւ 3-ում տպած, Ուսուցիչների միմեանց օժանդակութեան գանձարանի կանոնադրութիւնը:

Թող մեր գրիչները նոյնպէս գրադրեն այն դասադրերի քնննութեամբ, որոնք գործ են անվում մեր ուսումնարաններում և դորանով շատ հեշտացնեն ուսուցիչների ժողովների գործը: Չէ որ ուսուցչական ժողովները նոյնպէս պետք է որոշեն թէ ի՞նչ դասադրեր ընդունել ուսումնարանների մէջ գործածելու համար:

Չը մտանանք, որ ուսուցչական ժողովները կարող են մեծ գեր խաղալ ուսումնարանները միծակում, նրանցից կարող են կախված լինել հազարաւոր երեխաների զարգացումը, մեր միտաւոր և բարոյական յառաջագիմուլները:

Նյայտնէ գործի հետ հանաք անել անկարելի է:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆՍՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱՐՆԵՐ
—
12 հօկտեմբերի

Ներ կարգացել «Մեղու» լրագրի 73 համարում Արթուր Վախթանյանի սրտազարգացումը մի նամակ, տիեզեցւոր պարզ սասած, ես չեմ կարողանում ինձ համարել, որ մի օւտեալ անձնից, ինչպէս Ն. Վախթանյանիցն է, կարելի է սպասել մի այդպիսի զգուշի նամակ, որ չէ վայելում գոնէ փոքր ի շատ խելք ու բարոյականութիւն ունեցող անձնի: Այն հեղինակի լիզուից և ո՞չ էլ հոգուց կարելի է յատկացնել նամակը Վախթանյանից: Հեղինակը կարծես թէ առաքելից զարկ այն է մեղուանոց և խառնասեր ուրուականներից յարութիւն առած իր շողակառ մտքերը անկապ յօդուածով աւանդում է փաղաքացայտից Յրտատարեանցին: Կանակի սկզբում յանձնում է նրան յորդորել այնտեղի հայ-բողջականներին ծախել ամեն ինչ որ ունեն և ապա ազգասիրներին Արդմիկի հեղինակի... եթէ ասենք սա Ն. Վախթանյանիցն է, ապա միթէն նա աստուածարանութիւնը չէ սովորել և չը գիտէ, որ Քրիստոնէութեան փառ գարը անգամ չը կարողացաւ շարունակել այս կարգը, շատ շուտով երևան եղան Կանախայի և Սափեբայի պէս մարդիկ, փանտոյ գոյքի հասարակութեան քարոզը գազարից հեց իսկ

առաքելից օրերով: Այն ինչու ենք հետևանքալիս, միթէ Յրտատարեանցը խելքից և բանականութենից զուրկ է, որ չէ կարող ասել Ն. Վախթանյանին, թէ որ ամեն ինչ ծախել և ապա ազգասիրներին անհրաժեշտ է ամեն մի քրիստոնէայի, ապա ինչո՞ւ գու չը գոյքը, կորստիք չես ծախում և բաժանում ազգասիրներին և հասարար դառնում նրանց, որով և կնիդանի օրինակ լինում մեզ, որ կարող լինենք մի անձն էլ է տեսնել կրկին փրա այդ պարտականութիւնը կատարող: այն ժամանակ հիշա կը լինել ինձ ուրիշներին համարել իրանց եղած չեղածը ծախել և ազգասիրներին ամա: Հեղինակը գրում է իր նամակի մէջ Յրտատարեանցին. «Ղու աղպիսով չիլ ժամանակի մէջ պիտի տանապատկեալ չը հօտի թիւը, բայց խիտ զգոյշ կաց, որ մանուկների հացն չներին չը տաս, այլ միայն հասարակականներին»: Չպարտաւար առաջարկութիւն և անբուծելի խնդիր խելք չէ գու Յրտատարեանց, ինչպէս պիտի ասես, որ չը հօտի թիւն չիլ ժամանակամիջոցում տանապատկեա, կըր թեզ խիտ յանձնվում է փաղաքացայտից հայ-բողջականներին և իր գոյքերը ծախել տալ և միայն հասարակականներին, այսինքն նոյն բողջականներին և իր չբարտեւերին ապ, ինչպէս բացատրում է Մեղուի պարտ խմբակիցը, իսկ չն և ի ն, այսինքն հայ-բողջականներին և կանանք ի ն և այլը «Մեղուի» թարգմանութեամբ, ո՞չ մի օգնութիւն չանել: Արեմն մեծ է թեզ, խելք մարդ, կամ խելքեա Կատանայից, որ նա թեզ այս անգամ իր բացատրութիւններէր գարում հրազարծութեան շուրջ տայ, Մովսէս մարգարէի պէս հրամայեա փաղաքացայտից սակաւութիւ հայ-բողջականներին ծանձնելու պէս կարծ միջոցում բազմանալ կամ ոտնակոխ պիտի անես թեզ պատեւորդի խրատոր, անխա իր որդարութիւնը բաժանելով և հայ-բողջականներին, որ գուցէ կարող լինես նրանցից չը կողմը շահելով կարծ ժամանակում տանապատկեա չը հօտի թիւը: Այլ ուրիշ հար չունես: Իր այդպիսի աղմուկ երկրին վրա դեռ գոյքեալ չէ ունեցել, նա միայն լիշեալ նամակի հեղինակի խարդախ ուղղի մէջ անաջն անգամն է որ ծնունդ է ստացել, չեմ էլ կարծում, որ հեղինակն ինքն էլ հաւատայ, որ մի այդպիսի աղմուկի հետեւները գտնէ վարչութիւնի մէջն անգամ Արեմնայից իմ խօսքը, ամենախառնարար խնդրում եմ Մեղուի պարտ խմբակիցներին, յատուկ հետեւել դատատանով անաստել նամակի ճշմարտութիւնը, որի համար հրապարակեա պահանջում է ինքն Վախթանյանցը, որով նա, այսինքն Մեղուի պարտ խմբակիցը, ոչ թէ միայն իրան կարգել և կանխամաքից նամակի կեղծ լինելու կողմնէ, այլ և անձ բարեբարութիւնը արած կը լինի Կարգիտական գրանդակ հայ-բողջականներին, զգուշացնելով նրանց հետ պահել իրանց Վախթանյանցի, զանիկ եթէ ճշմարտագէտ նամակի հեղինակն ինքն Վախթանյանն է, որից

Մեղուի խմբակիցը, որ չը հօտի թիւն չիլ ժամանակամիջոցում տանապատկեա չը հօտի թիւը: Այլ ուրիշ հար չունես: Իր այդպիսի աղմուկ երկրին վրա դեռ գոյքեալ չէ ունեցել, նա միայն լիշեալ նամակի հեղինակի խարդախ ուղղի մէջ անաջն անգամն է որ ծնունդ է ստացել, չեմ էլ կարծում, որ հեղինակն ինքն էլ հաւատայ, որ մի այդպիսի աղմուկի հետեւները գտնէ վարչութիւնի մէջն անգամ Արեմնայից իմ խօսքը, ամենախառնարար խնդրում եմ Մեղուի պարտ խմբակիցներին, յատուկ հետեւել դատատանով անաստել նամակի ճշմարտութիւնը, որի համար հրապարակեա պահանջում է ինքն Վախթանյանցը, որով նա, այսինքն Մեղուի պարտ խմբակիցը, ոչ թէ միայն իրան կարգել և կանխամաքից նամակի կեղծ լինելու կողմնէ, այլ և անձ բարեբարութիւնը արած կը լինի Կարգիտական գրանդակ հայ-բողջականներին, զգուշացնելով նրանց հետ պահել իրանց Վախթանյանցի, զանիկ եթէ ճշմարտագէտ նամակի հեղինակն ինքն Վախթանյանն է, որից

ու թէ միայն լուսաւորական հայերը և բողոքականները, այլ և մահաւորականները ու հեթանոսներն անգամ պարտ են գրուշանալ: Բայց եթէ արգարադատութիւնը անտեղ յայտնի Լիբրալներն են, այն ժամանակ ազգը իրաւունք ունի դասել կեղծ նմանակ յորինողին եղբայրստացան Ալայէնների և մասնիչ Ա ստախրի շարքին:

Լ. Փիլիսոսայեան

ՆԱԽԱՆ ԿՐԹՈՒՆ
12 հոկտեմբեր

Ես վաղուց է ցանկանում էի հետեւել իմ մեծ եղբոր, ձեր Լիբրալներու թղթաթանցի, Պետրոս Լեպուրեանի օրինակին և թղթաթանցի ձեր լրագրին: Ե՛ս այս առաջին անգամ լինելով Ասոր, գրեցի այս երկտող նամակս:

Եթէ մի անարկ ձեզնէր Ասոր մեր հայ-կաթողիկոսները դուրսէն վրա և հասնաւորները նրանց Լիբրալներու կամ Լիսաբլայի հայ-կաթողիկոսներ հետ, անշուշտ կարող ենք հասկանալ որ թէ Լիսաբլայի հայ-կաթողիկոսներն ունեն կեղծիցի, ունեն ուսումնարան, բայց շատ շատ յետ են մնացել միւս քաղաքների հայ-կաթողիկոսներին, որովհետեւ Ասոր մեր դատարանիցները չափազանց մոլեռանդ և կրօնամոլ են: Արմաթ յարարութիւն չունեն իրանց համարին եղբայրները հետ և սաստիկ աստիճանին է տիրում նրանց սրտերին զէպի իրանց այլաբան եղբայրները:

Նրանք, ինչպէս յայտնի է, զաղթականներ են մեծ մասամբ Բրիտանիոյ Հասնախան է, որ այդ աստիճանին պնտեղ եղած ժամանակէն սկսած է և մինչև այժմ տիրում է այդ ամբողջ սրտին:

Ընծիս սկզբներում լինելով Ասոր, ես բարդ եմ ունեցել մի երկու անգամ պատահել մեր հայ-կաթողիկոսներ կեղծեցում, որ շինված է քաղաքին հիւսիսային կողմում, բաւական վայելելու և յարմար ձեռով, դրսից թէ և գեղեցիկ չէ երևում, բայց ներսից բաւական շքեղ է, ստիպող ծածկված է փայտով, որի վրա պտտված են դաշնազան կարպետներ, որոնց վրա փափուկ նստում են մեր կրօնասեր հայ-կաթողիկոսները: Թէ՛ք արք և թէ՛ կանայք այստեղ նստում են զլուինը ծածկված, միայն մի քանի երեսասարքներ գլխաբաց են:

Ներս մտածիս պէս բոլորն էլ համարեա խորը կերպով նայում են իմ երեսին, կարծես թէ պատրաստ են հարցնել ինձ թէ ինչ է ես կեղծ բայց չեն վստահանում:

Եթէ Վարդի կաթողիկոսները մոլեռանդ են, պէտք է խոստովանել որ մեզաբարձրութիւնը նրանց չէ, այլ կը վերաբերի մեր հայր-սուրբ Բրիտ, որոնք փոխանակ հասկանցիւմ միամիտ ժողովուրդին կրօնի և ազգութեան սարքերով, փոխանակ սերմանելու նրանց սրտերում եղբայրներու ճողին, առելի և առելի գրգռում են նրանց մոլեռանդութիւնը և աստիճանը դէպի մեր այլազան թէ և համարին եղբայրները: Նրանք, այսինքն բարձրանալով կրօնում են հայ-կաթողիկոս ժողովուրդին թէ լաւ է վրացի լինել քան թէ հայ:

Սենյեկ երբեք տեսած չունեցի, որ հայ-կաթողիկոսները բարոյքը իր փողովները թէ կրօնը այլ է, ազգութիւնն այլ, թէ մեք չը պէտք է միմեանց ստուգել, բայց, ընդհակառակն պէտք է միմեանց սիրելը, քանի որ մի ազգային մարմին անգամներ ենք, մի տան հարգազան զա-

ւաններ: Եթէ կաթողիկոսները կեղծեցում են, կանգնած քարոզիչ ժողովուրդին այդ տեսակ սիրայի խօսքերով, ես համոզված եմ, որ ժողովուրդը այդ աստիճան չէր ասանձանայ իրան համարին եղբայրներից: Ընդհակառակն մեր հայ-կաթողիկոս կը զղեր քարոզում է աստիճանին, նախանձ և եղբայրասեղութիւն և հագար ու մի այդ տեսակ գարշելի մոլեռանդ խօսքեր... Եթէ մեզանց մէկը պատահմամբ գնացած լինի լուսաւորական կեղծեցին, նա պէտք է քուտասուն որ այսպէսով, որպէս զէ թողութիւն գտնի: Կանի որ լուսաւորչական կեղծեցին նոզված կը համարվի, ոչ թէ միայն կեղծեցի երթալը մեզ արդէ լուծ է մեր կղերը, այլ և կեղծեցում դուրսն ենք նայելն անգամ մեզը կը համարվի:

Այս նրանց, որոնք ս ու ը ը ը ը ը ը ը ը ը ը ը ը պատկառելի անուն են կրում և նրանց տակն են նստել, իր ժողովուրդը հովիւրու և ժողովուրդի ցեւերը բռնկելու նպատակով, բայց փոխանակ ժողովուրդը լուսաւորելու, խաւարեցնում են միմիտ սո՛ք բոլոր և Յիսուսի անունով, որ սիրող Եստուածն է, աստիճանին և կատարի երկպառայութիւն են քարոզում եղբայրների մէջ: Հարց առաջարկելը նրանց թէ նրանց սուրբ կրօնը ի՛նչ է քարոզում՝ ահ թէ նախանձ, եղբայրասիրութիւն, թէ աստիճանութիւն, — և թող պատասխանեն արեւոք իրանց վարժուեցով յանցանք չեն գործում: Յիսուսի դէմ, որի ներկայացուցիչ են կրօնում լինել, բայց սիրող տեղ անհաշատ աստիճանին են տարածում իրանց չորս կողմը:

Բայց գիտե՛ք այն էլ, որ շատ չի անցնի և լուսաւոր դարին այժմեան խաւարը դիմանալ անկարող կը լինի, քահանայները գործողութիւնների վրա քահանայ վարապետը կը պատասխան և ամեն ոք կը տեսնի լոյսի ձառաքյութները: Իսկ ապագայի սերունդը այժմեան հոգեւորականների մահաբանների վրա կը գրի փոխանակ ուսուցիչներ քրիստոնէական կեղծեցում, կրօնախնդիր քրիստոնէական կեղծեցում անունը:

Ժողովուրդը այնքան ստորադրած է բարոյագին, այնքան զուրկ է սեփական ինքնիշխանից ամեն բանում, այն աստիճան իր սեփական կամքը կորցրել է, որ եթէ նրան հարցնես այս կամ այն բանը, — նա քեզ կը պատասխանի՝ «Ապա ի՞նչ, վարդապետին հարցնում, եթէ թելը տուցել, յետոյ քեզ պատասխան կը տամ»:

Ե՛ս ինչ տեղն են հասցրել վարդապետները խեղճ ժողովուրդին:

Պորոս Լեպուրեան

ՆԱԽԱՆ ԿՐԹՈՒՆ

Օրոգորաց 12 հոկտեմբեր

Չեր «Մշակ» կրօնի 174 համարում մի յօդուած կարդացի, որ պրով էր Նուրի Պորոս Կ. Եւանյանը գրածնայ ստորագրութեամբ: Ես մէկ անձնածո՛ւ եմ Արամեան կրօնի պալատի թանկի մաս. այնու անմեղանք կանոն, որ յօդուածը մի էր գրաւորութեամբով դէպի Մ. Գ. Բաղդադ: Անձնակի է բարոյի անպակե անվաններն արմատի տարածուողը եւ անմեղանք քահանայի վրա, որ նմանների միւր տարաբարոյարար շատ թիւ է մեղանմուծ: Փայտեցնելը նայինք համարումս չէ շտաբի իր ընդունակութիւնը անմեղանք: Համարումս կամ պատասխանելու համարութեամբով, որ փայտեցնելը այն նպատակով կողմ հոգեւորականի դասին է պատկանում, ամեն է անմեղանք զգուշացնելը ազգական կրօնի գործը շինել: Երանի թէ փայտեցնելու պէ՛ր, նորից որ պաշտօնատար քահանայներ լինեն մեր դատական բարոյներում, որ տակունք գուրի ենք նրանց: Մեր «Մշակ» շատանու կրօնի խաբարը լաւ մտայն է զգել մեր

նախապէս մեզ, նրա հարցով և նրա օրինակին նետելով ան ոք տը գիտուն է ինչ այժմ տ գիտուն է:

Յ. Յովհաննէսեանց

ԵՐԵՎԱՆԻ ՏՆՈՒԹԻՒՆ

ՊՈՒՍՏԱՆԻ ԼՈՒՍՈՒՆ ԹՂԹԱՅՈՒԹԻՒՆ

Ս. Պօլսի «Պօլոս» լրագրին գրում են հետեւեալը հոկտեմբերի 14-ից: Թիւրքացի դիպլոմատին հետ հեռագրութեամբով որոշում կարելի է շատ դժուարութիւններ պատճառել պետութիւններին: Բայց Եւրոպայի հաստատագրութիւնը ոչնչացրեց Ս. Պօլսի քաղաքագետների բոլոր հաշիւները և Չերսօզորդի որդիները բարոյագին յարցում են հանդիսանում և շուտով կը մտնեն Վուլցինիս:

Այդպիսի քաղաքագետները գործ դրելով, որպէս զի կարողանայ շինել կոնստանդնուպոլիսի կարողանալը և այլազանիք մէջ, բայց նա չի կարողանալ իր նպատակին հասնել, որովհետեւ պիտի իշխանի կառավարութիւնը քաղաքականացնէ այնքան հասունացած էր, որ չերսօզորդիները քաղաքական հարեւաններ և խոսքեր կարողացաւ զգալ և գոչել նրանք քաղաքական հարեւաններ և խոսքեր իր նպատակին էր այդպիսի կոնստանդնուպոլիսի զեկ-իշխանից (զիւ-իշխանից) և այդ պատճառով զուրկ շարժելով հրամայեց Բիզանդիային ձեռք բեր լուսնայ և այլ կո գործի մէջ չը խառնվել: Շատ հեռաքարքար է այն հանգամանքը, որ երբ Բիզանդիայ յայտնեց իր չէզոքութիւնը, այլազանները այլ ևս այնպիսի պատառը հայրենասէրներ չէին, ինչպէս նրանց նկարագրում էին Թիւրքացի շարժարկանները:

Կեանքով, որ Ս. Պօլսի պետականները այլ ևս առաջնայ նման աներկիւղ չէ վարժում միացնալ նաւատորմի հետ, այլազանները պատահել հայրենասէրներից անտարբեր քաղաքացիներ դարձան և քահանայի առաջնորդներից մի քանիքը շտապեցին յայտնել իրանց գնահատելներին, որ նրանք Վուլցինիսի բանակից ուղեւորին իրանց խաղող բնակարանները: Եւ ծանրաբար ասանց թիւրքացի կառավարութեան դրսեան սրբակից կարող էր երևալ քաղաքական ձգտումները մի ժողովուրդի մէջ, որի կողմը դարձին ընթացում այնքան է եղել, որ ծառայել է իրեն վարձկան զօրք Բալխանեան թերակղզու վրա եղած գնաճան պատեղազմների ժամանակ:

Սկսեալով կարող է ունենալ քաղաքական և քաղաքային արժանաւորութիւններ մի ժողովուրդ, որի լեզուն, դեռ իր սեփական այրենասէր չունենալով, այնքան հասունացած չէ, որ կարողանայ յայտնել անկասարական մտքը: Արեւապս մի ժողովուրդ, որի կրօնական ներկայացուցիչները միմեանց հակառակ ասրերին են պատկանում, ինչպէս Թիւրքացի մուլլան, ուղղափառ քահանայն և կաթողիկոս վարդապետը, մի թէ կարող է համարաշին ձգտուելով, կամ հասկանալ ընդհանուր շահերը, եթէ արտաքուստ գրգռված չը լինի: Արեւն կասկած չը կայ, որ այդպիսիան բոլոր այդ անկարգութիւնները և շարժումները պատրաստված են Ստամբուլի կառավարչների ձեռքով, որոնք նահանգային պետների և գլխաւոր նահանգայինների անուններ են կրում:

Վուլցինիսի նահանգը ստանալուց յետոյ կը տեսնել, թէ չերսօզորդիան իշխանը ինչպիսի հաւատարիմ հպատակներ

կունենայ այդ նոր նահանգի մէջ: Արեւն ո՛րքան միամիտ էր մինչև այժմ Լիբրալան, որ փաստերը ընդունում էր այնպէս, ինչպէս նրանց նկարագրում էր Թիւրքացի կառավարութիւնը:

Ենչպիսի քաղաքական կատարներ և կարեւորութիւններ են Թիւրքացի կառավարութեան յայտնութիւնները, իր թէ «Թիւրքերը կատարած են և մտադիր են զէնքը ձեռքին բողոքել Եւրոպայի միջամտութեան դէմ իրանց երկրի նախնական կարելի և կանօնները փոփոխելու համար: Եւրոպայի ի հարկի հայրենի և վերաբերում է ոչ թէ քիւրդերին, որոնք տար ընտանիք են մտել և այնտեղ իրանց տանաւոր են համարում: Բայց քիւրդաց բողոքը՝ նշանակութեամբ մեկնելու համար մի քանի խօսք կասեցրէ:

Պետ հանդուցեալ սուլթանը Բրիտանիայի փառանքաւոր հաւատարմութեան համար փառանքաւոր համարված քիւրդ գլխաւոր զեղբը դիտարկած եանիպաների վերաբերելու կանօնները և իմ է մշտապէս բնակութիւն չը հաստատելին կառավարութեան նշանակված անդերի վրա: Եւրոպայի հովիւները հէնց որ տեղեկութիւն ստացան սուլթանի Ֆիլիստին մտաւին, որ սպանում էր նրանց տգիտ թափափախանութեանը ստրիկ մէջ և աւագութեանը զաւտելի մէջ, շուտով հասանքին իրանց վտանները և երկու շարժվալ ընթացքում ընտանիքը Հայաստանից Պարսկաստան անցան: Եւրոպայի թիւրքացի կառավարութիւնը համարվեցաւ, որ քիւրդերին չէ կարելի մշտապէս ժողովուրդ և սուլթանի հարկատու դարձնել և այն ժամանակից ձեռք վերցրեց այդ անպիտան արարածներից:

Հանկարծ Ռուսաստանը հարց է բարձրացնում հայրենի վիճակը քիւրդերի և չերսօզորդից ապահովելու մասին: Ինչպէս կարելի է լուծել այդ հարցը, եթէ ոչ համարելով քիւրդերին մշտական բնակութիւն հաստատել հայրենի մտ և պատասխանատու շինել իրանց արարների համար, կամ հակառակ դեպքում երկրից բարձրով հեռանալ: Հայերը այդ երկու դեպքերում էլ կիշխեն իրանց հայրենի երկրի մէջ: որովհետեւ մշտապէս քիւրդը մի ստատարկայ ընթացքում կը կորցնի իր զեղբայր յայտնականները լեզուն և կը միանայ կուլտուրական իր հարեւան հետ, կը դուրս գար Թիւրքացի իշխանութեան տակից և հիմնադրուող կանուկ Թիւրքացի տիրապետութիւնը Փաքը-Լիսայի մէջ:

Եւրոպայի հետնաւորներ չը հասնելու համար Թիւրքացի կառավարութիւնը Լիբրալ գլխաւորը Օսմանեան խաբարագրութեանով բռնած խեղճ վարչականները համոզված են, որ Ս. Պօլսի հասնելուն պէս նրանց կամ կախազան կը թաղ ճիւղանին՝ կամ տղերքը կապած ծովը կը տեսնու: Բայց որքան մեծ էր վարչականների զարմանքը, իր նրանք արժանացան սուլթանի տեսնելու և բնակվեցան արքունական անկախ բնակարաններ մէջ: Եւրոպայից իրանց բողոքը ներգրութեամբ համարելով իրանց անսպասելի կերպով գլխաւոր համար քիւրդերից մի քանիքը հենց որ դուրս կան քաղաքը, հայտնաւորեց փոխառան Հայաստանի լեռները:

Երեզդին-փաշա մնացած զորքերը կայրենի հովիւներին հրաւերել իր պատար